

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยนำเสนอผลการดำเนินการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไขในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย
3. เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม
4. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย
5. เพื่อทดลองจัดการท่องเที่ยวตามเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย
6. เพื่อประเมินความเป็นไปได้ ปัญหา อุปสรรค โอกาสและแนวทางแก้ไขของเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Develop) ดำเนินการวิจัยใน 4 ขั้นตอน คือ **ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงสำรวจ** ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยดำเนินงาน 2 กิจกรรม คือ 1. ศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ผู้ให้ข้อมูลในขั้นตอนนี้เป็นนักท่องเที่ยว ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2559 – มกราคม 2560 กำหนดขนาดของผู้ให้ข้อมูล โดยใช้สูตรของ W.G. Cochran (1988) จำนวน 139 คน ใช้การเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ เป็น แบบสอบถามความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยมีค่าความตรง โดยใช้ค่า IOC. (Index of item objective - congruence) อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 ค่าความเชื่อมั่นโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของครอนบาช (Cronbach) มีค่าเท่ากับ 0.907 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยเดินทางเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับนักท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละและการสรุปอุปนัย และใช้

ค่าความถี่และค่าร้อยละ 2. การศึกษาและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยวผู้ให้ข้อมูลเป็นเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยที่ปฏิบัติงานอยู่ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2560 และมีหน้าที่เป็นผู้นำเที่ยวในเส้นทางการท่องเที่ยวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยทั้งหมด จำนวน 14 คน เครื่องมือที่ใช้ เป็น แบบสัมภาษณ์เส้นทางการท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย มีค่าความตรง โดยใช้ค่า IOC. (Index of item objective - congruence) มีค่าเท่ากับ 1.00 ผู้วิจัยเดินทางมาเก็บและรับข้อมูลกลับด้วยตนเอง วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละการสรุปอุปนัย **ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาดำเนินงาน** 3 กิจกรรมคือ 1. การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยผู้วิจัย 2. การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยการประชุมกลุ่มเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยว ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม เป็นเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ที่ปฏิบัติงานอยู่ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2560 และมีหน้าที่เป็นผู้นำเที่ยวในเส้นทางการท่องเที่ยวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยทั้งหมด จำนวน 14 คนเครื่องมือในการประชุมกลุ่ม 2 ชนิด คือ 1. วัสดุประกอบด้วย กระดาษปรู๊ฟ ปากกาเขียน กาว กระดาษเอ 4 และ 2. เครื่องมือที่ใช้มี 3 ชนิด คือ 2.1 แบบปฏิบัติการการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย 2.2 แนวปฏิบัติ/ข้อห้ามระหว่างเดินบนเส้นทางการท่องเที่ยว 2.3 เอกสารประกอบการเดิน เครื่องมือทั้ง 3 ชนิดมีค่าความตรง โดยใช้ค่า IOC. (Index of item objective - congruence) พบว่า มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการ ในระหว่างวันที่ 1-2 เมษายน พ.ศ. 2560 ณ ห้องประชุมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์ข้อความและนำมาทำการสรุปอุปนัย 3. การยืนยันเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม เป็นเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ที่ปฏิบัติงานอยู่ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2560 และมีหน้าที่เป็นผู้นำเที่ยวในเส้นทางการท่องเที่ยวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยทั้งหมด จำนวน 14 คน ใช้เครื่องมือในการประชุมกลุ่ม 2 ชนิด คือ 1. วัสดุ ประกอบด้วย กระดาษปรู๊ฟ ปากกาเขียน กาว กระดาษเอ 4 2. เครื่องมือที่ใช้มี 4 ชนิด คือ 2.1 แบบปฏิบัติการการยืนยันเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัด 2.2 แนวปฏิบัติ/ข้อห้ามระหว่างเดินบนเส้นทางการท่องเที่ยว 2.3 คู่มือสำหรับนักท่องเที่ยว จำนวน 2 เล่ม และ 2.4 ป้ายสื่อความหมายสำหรับนักท่องเที่ยว มี 2 ชนิด คือ ป้ายสื่อความหมายสำหรับการเลือกเส้นทางท่องเที่ยว และป้ายสื่อความหมายสำหรับแนวทางการปฏิบัติ เครื่องมือมีค่าความตรง โดยใช้ค่า IOC. (Index of item objective - congruence) พบว่า มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการ ในระหว่างวันที่ 29-30 เมษายน พ.ศ. 2560 ณ ห้องประชุมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยวิเคราะห์ข้อมูล โดยการสังเคราะห์ข้อความและนำมาทำการสรุปอุปนัย **ขั้นตอนที่ 3 การวิจัยเชิงทดลอง** ใช้แบบแผนการวิจัยแบบการทดลองขั้นต้น (Pre-Experimental Design) แบบ One-Shot Case Study ผู้เข้าร่วมการทดลองในครั้งนี้เป็นนักท่องเที่ยว จำนวน 20 คน เลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดคุณลักษณะเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีค่าความตรง โดยใช้ค่า IOC. (Index of item objective - congruence)

พบว่า มีค่า IOC ระหว่าง 0.80-1.00 มีค่าความเชื่อมั่นโดยใช้ค่า สัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของครอนบาช (Cronbach) ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.971 ผู้วิจัยเดินทางเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับนักท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละและการสรุปอุปนัย **ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาผู้ให้ข้อมูล** เป็นเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยที่ปฏิบัติงานอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน พ.ศ. 2560 และมีหน้าที่เป็นผู้นำเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งหมด จำนวน 14 คนเครื่องมือที่ใช้เป็น แบบประเมินความเป็นไปได้ ปัญหา อุปสรรค โอกาสและแนวทางแก้ไขในเส้นทางท่องเที่ยวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง (สำหรับผู้บริหารและบุคลากร) มีค่าความตรงโดยใช้ค่า IOC. (Index of item objective - congruence) มีค่าเท่ากับ 1.00 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยเดินทางไปเก็บและรับข้อมูลกลับด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การสรุปอุปนัย และรายงานผลในรูปแบบความถี่และค่าร้อยละ

สรุปผลการวิจัย

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุอยู่ระหว่าง 20-30 ปี อาชีพ รับราชการ รายได้อยู่ระหว่าง 20,001 - 30,000 บาท และมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี

นักท่องเที่ยวเลือกมาท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยโดยส่วนใหญ่เดินทางมากับกลุ่มเพื่อน ในวันเสาร์-อาทิตย์ และใช้เวลามา 2 วัน

สาเหตุที่เลือกมาท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยคือ กล้วยไม้ พรรณไม้ ดอกไม้ ดอกกุหลาบ พันธุ์ไม้ ป่าไม้ ชมกล้วยไม้ป่า รองลงมาคือ ความเป็นธรรมชาติธรรมชาติ อุดมสมบูรณ์ ศึกษาธรรมชาติในป่า ศึกษาเส้นทางธรรมชาติ บรรยากาศดี สวยงามและอากาศดี อุดมสมบูรณ์

สิ่งที่นักท่องเที่ยวประทับใจมากที่สุดในการท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย คือ กล้วยไม้ ดอกกุหลาบแดง ดอกกุหลาบขาว ดอกไม้ที่มีแต่ที่นี้เท่านั้น ดอกไม้ป่า รองลงมาคือ อากาศเย็นสบายทั้งวันและสดชื่น ธรรมชาติสมบูรณ์ ดอกไม้ป่าเยอะมากและอยู่ไม่สูงเกินที่จะดู ศึกษาและถ่ายภาพและการบริการของเจ้าหน้าที่ ประทับใจเจ้าหน้าที่

นักท่องเที่ยวเลือกมาเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย เนื่องจาก สัมผัสธรรมชาติ ชอบธรรมชาติ ชอบบรรยากาศ ชอบอากาศ รองลงมาคือ ประทับใจในความสวยงามและพรรณไม้ กล้วยไม้สวย พรรณไม้แปลกใหม่และประทับใจเจ้าหน้าที่

นักท่องเที่ยวมีความต้องการเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย มีความต้องการโดยรวม รายด้านคือ ด้านเส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยว และรายข้อ อยู่ในระดับมาก

นักท่องเที่ยวที่มีเพศแตกต่างกันมีความต้องการเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศแตกต่างกันมีความต้องการเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ในด้านเส้นทางท่องเที่ยวและ กิจกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ผู้นำการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวช่วงวันหยุด มีความต้องการแตกต่างจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในวันเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุด

นักท่องเที่ยวที่มีระยะเวลาแตกต่างกันมีความต้องการเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ในภาพรวม กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยว และด้านเส้นทางการท่องเที่ยวกิจกรรมการท่องเที่ยว ไม่แตกต่างกัน

ศักยภาพของเส้นทางการท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย พบว่าเส้นทางการท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย มีจำนวน 3 เส้นทาง คือ

1. ลานสุริยัน เป็นเส้นทางศึกษาพรรณไม้ ระยะทาง 1.7 – 1.8 กิโลเมตร (1,780 เมตร) ใช้เวลาเดินประมาณ 1-3 ชั่วโมง

มีกิจกรรมเดินชมธรรมชาติ ดอกไม้ กล้วยไม้ พันธุ์ไม้ต่างๆชนิด ศึกษาระบบนิเวศน์ป่าดิบแคระหรือป่าละเมาะเขาสูง ดูกุหลาบแดง กุหลาบขาว กล้วยไม้ป่า มอส เฟิร์น พีชเมล็ดเปลือย

2. เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เริ่มจาก หน่วยฯโคกนกระบาทหน้าผาข้างผ่าน ผาสมเด็จ ผาเตลีนรอยเท้าไดโนเสาร์ ระยะทาง 4.8 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินประมาณ 3-5 ชั่วโมง

มีกิจกรรม ชมพระอาทิตย์ขึ้นตอนเช้า ชมวิว ทิวทัศน์ พรรณไม้ ดอกไม้ กล้วยไม้ ดูนก ร่องรอยสัตว์ป่า ศึกษาระบบนิเวศน์ป่าดิบเขา ศึกษาลักษณะทางธรณีวิทยาและศึกษารอยเท้าไดโนเสาร์

3. แปกดำ ระยะทาง 6 กิโลเมตร

ผลการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว พบว่า เส้นทางการท่องเที่ยว มี 2 เส้นทาง มีการจัดทำป้ายสื่อความหมาย คู่มือสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเส้นทางการท่องเที่ยว 2 เส้นทางที่ตอบโจทย์ความต้องการของนักท่องเที่ยว

ผลการตรวจสอบเส้นทาง พบว่า เส้นทางที่ 1 ส่วนใหญ่คงไว้ ความเป็นไปได้ในการจัดเป็นเส้นทางเดินท่องเที่ยว และมีเพิ่มข้อ 7 โดยเพิ่ม เอกสาร แผ่นพับเกี่ยวกับพรรณไม้ ชื่อ ทั้งชื่อวิทยาศาสตร์และชื่อท้องถิ่นและประวัติ ข้อ 9 ตัดคำว่า สามารถเดินท่องเที่ยวแบบอิสระ หรือ เปลี่ยนเป็น รายบุคคล กลุ่มบุคคล ข้อ 10. เพิ่ม ประวัติของพื้นที่ ข้อ 11. เพิ่ม ให้เจ้าหน้าที่แจ้งแนวปฏิบัติก่อนเดินท่องเที่ยว และข้อ 12. เพิ่ม เจ้าหน้าที่เป็นคนแจกคู่มือและชี้แจงการใช้คู่มือ เส้นทางที่ 2 ส่วนใหญ่คงไว้ ความเป็นไปได้ในการจัดเป็นเส้นทางเดินท่องเที่ยวและมีเพิ่มข้อ 7 เพิ่ม ประวัติ ข้อ 9 ตัดคำว่า สามารถเดินท่องเที่ยวแบบอิสระ หรือ เปลี่ยนเป็น รายบุคคล กลุ่มบุคคล ข้อ 10. เพิ่ม ประวัติของพื้นที่และกิจกรรมทนายปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรหลักและรอง ข้อ 11. เพิ่ม ให้เจ้าหน้าที่แจ้งแนวปฏิบัติก่อนเดินท่องเที่ยว ข้อ 12. เพิ่ม เจ้าหน้าที่เป็นคนแจกคู่มือและชี้แจงการใช้คู่มือ

ผลการทดลองจัดการท่องเที่ยวตามเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุอยู่ระหว่าง 20-30 ปี และ 41-60 ปี รัฐบาลฯ ได้รับเงินเดือนระหว่าง 30,001 - 40,000 บาท วุฒิปริญญาโท

นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยส่วนใหญ่มากับกลุ่มเพื่อน ในวันเสาร์ อาทิตย์ เป็นเวลา 2 วัน สิ่งที่นักท่องเที่ยวประทับใจมากที่สุด คือ พรรณไม้ และต้องการมาเที่ยวอีกเนื่องจากพรรณไม้

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งในภาพรวม รายด้าน และรายข้ออยู่ในระดับมาก

นักท่องเที่ยวที่มีเพศแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งภาพรวม รายด้านและรายข้อ ไม่แตกต่างกัน

นักท่องเที่ยวที่มีอายุแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งภาพรวม รายด้านและรายข้อ ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นข้อที่ 14. กิจกรรมบนเส้นทางหลากหลายและน่าสนใจ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยนักท่องเที่ยวที่มีอายุ 20 – 30 ปี มีความพึงพอใจแตกต่างจากนักท่องเที่ยวที่มีอายุ 41 – 50 ปี

นักท่องเที่ยวที่มีอาชีพแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งภาพรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านผู้นำการท่องเที่ยว ที่พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีอาชีพแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

นักท่องเที่ยวที่มีรายได้/เดือนแตกต่างกันแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งภาพรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นข้อ 8. มีป้ายบอกเส้นทาง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ นักท่องเที่ยวที่มีรายได้ 30,001 - 40,000 บาท มีความพึงพอใจแตกต่างจากนักท่องเที่ยวที่มีรายได้ ตั้งแต่ 40,000 บาท ขึ้นไป

นักท่องเที่ยวที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกันแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งภาพรวม และรายด้าน และรายข้อไม่แตกต่างกัน

นักท่องเที่ยวที่มีลักษณะการเดินทางแตกต่างกันแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งภาพรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ยกเว้น 26. มีความรอบรู้เส้นทาง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ นักท่องเที่ยวที่มีการเดินทางแบบกลุ่มเพื่อน มีความพึงพอใจแตกต่างจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางกับหน่วยงาน

นักท่องเที่ยวที่มีช่วงวันแตกต่างกันแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งภาพรวม และรายด้าน และรายข้อไม่แตกต่างกัน

นักท่องเที่ยวที่มีระยะเวลาแตกต่างกันแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทั้งภาพรวม และรายด้าน และรายข้อไม่แตกต่างกัน

ผลการประเมินความเป็นไปได้ ปัญหา อุปสรรค โอกาสและแนวทางแก้ไขของเส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย พบว่า มีความเป็นไปได้ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยสามารถจัดการท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวกเส้นทางที่พัฒนาขึ้น และมีสาระที่เพิ่มเติมเกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวคือ เปลี่ยนอายุจาก 10 ปี เป็น 3 ปี และเปลี่ยนเวลาจาก 7.00 น. เป็น 8.00 น

เส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยใช้
กระบวนการมีส่วนร่วม จำนวน 2 เส้นทาง ดังนี้

เส้นทางท่องเที่ยวที่ 1

1. ชื่อเส้นทางท่องเที่ยว **ลานสุรียัน**
2. ระยะทาง
ระยะทาง 1.7 – 1.8 กิโลเมตร (1,780 เมตร)
3. จุดเริ่มต้นของเส้นทาง
จุดบริการศึกษาธรรมชาติ หน่วยพิทักษ์ป่าโคกนกระบา
4. จุดสิ้นสุดของเส้นทาง
ทางเข้าและทางออกเส้นทางเดิน
5. เวลาที่ใช้
ใช้เวลาเดินประมาณ 1- 3 ชั่วโมงขึ้นอยู่กับกิจกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยว
6. ลักษณะเส้นทาง
ดินทรายขาว/ทรายแก้ว
เป็นเส้นทางเดินวนอ้อมมาบรรจบเส้นทางเข้าที่ทางออก ลักษณะเป็นวงกลม
7. สิ่งดึงดูดใจ/จุดเด่น
สิ่งดึงดูดใจหลัก
เดินชมธรรมชาติ ดอกไม้ กล้วยไม้ พันธุ์ไม้นานาชนิด ดูกุหลาบแดง กุหลาบขาว กล้วยไม้ป่า
มอส เฟิร์น พืชเมล็ดเปลือก
สิ่งดึงดูดใจรอง
ศึกษาระบบนิเวศน์ป่าดิบแคระหรือป่าละเมาะเขาสูง
8. การเข้าถึงเส้นทาง
การเดินเท้า
9. ลักษณะนักท่องเที่ยว
รายคน กลุ่ม หรือหมู่คณะ แต่ไม่ควรเกิน 20 คน ควรมีอายุอยู่ระหว่าง 10-60 ปีหรืออาจ
มากกว่า 60 ปี
10. กิจกรรม
การให้ความรู้เกี่ยวกับดิน หิน พรรณไม้ ลักษณะป่า สัตว์ป่าที่เกี่ยวข้อง
11. สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องเตรียม
น้ำดื่ม ร่ม เสื้อกันฝน (ตามฤดูกาล) ยาประจำตัว
การแต่งกาย เหมาะแก่การท่องเที่ยวในป่าธรรมชาติ ควรสวมใส่รองเท้าผ้าใบ
12. สิ่งอำนวยความสะดวก
คู่มือการเดินทางตามเส้นทางการท่องเที่ยว สำหรับนักท่องเที่ยว
13. ต้องมีผู้นำการท่องเที่ยว/ทีมสื่อความหมายทุกครั้ง เพื่อความปลอดภัยทั้งจากสัตว์ พืชและการ
หลงป่า

14. ตารางกิจกรรม

ใช้เวลา	กิจกรรม	หมายเหตุ
เริ่ม-30 นาที	- รวมที่จุดเริ่มต้นเส้นทาง - แจกแนวปฏิบัติ/ข้อห้ามระหว่างเดินบนเส้นทางท่องเที่ยว - แจกเอกสารและชี้แจงการใช้	นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม อาจใช้เวลา
1-1.30 ชั่วโมง	- เดินบนเส้นทางท่องเที่ยว - ผู้นำให้ความรู้เกี่ยวกับพรรณไม้ที่น่าสนใจ ดิน หิน ป่าไม้ สัตว์ ฯลฯ - กิจกรรมทายชื่อพรรณไม้	ต่างกันขึ้นอยู่กับกิจกรรมและความสนใจของ
30 นาที	- รวมที่จุดสิ้นสุด - สรุปความรู้ขอบคุณ	สนใจของนักท่องเที่ยว

เส้นทางท่องเที่ยวที่ 2

- ชื่อเส้นทาง เส้นทางศึกษาธรรมชาติผาข้างผ่าน – รอยเท้าไดโนเสาร์
- ระยะทาง
ระยะทาง 4.8 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินประมาณ 3-5 ชั่วโมง
- จุดเริ่มต้นของเส้นทาง
เริ่มจาก หน่วยฯโคกนกกระบา หน้าผาข้างผ่าน ผาสมเด็จ ผาเตลีน รอยเท้าไดโนเสาร์
- จุดสิ้นสุดของเส้นทาง
รอยเท้าไดโนเสาร์
- เวลาที่ใช้
ใช้เวลาเดินประมาณ 1- 3 ชั่วโมงขึ้นอยู่กับกิจกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยว
- ลักษณะเส้นทาง
ดินทรายขาว/ทรายแก้ว ดินโคลน หิน
เป็นเส้นทางที่ไปและย้อนกลับเส้นทางเดิม
- สิ่งดึงดูดใจ/จุดเด่น
สิ่งดึงดูดใจหลัก
ชมพระอาทิตย์ขึ้นตอนเช้า ชมวิว ทิวทัศน์หน้าผาข้างผ่าน ผาสมเด็จ ผาเตลีน ต้นสร้อยสมเด็จ ต้นไม้ที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย และศึกษารอยเท้าไดโนเสาร์
สิ่งดึงดูดใจรอง
พรรณไม้ ดอกไม้ กล้วยไม้ ดูนก ร่องรอยสัตว์ป่า ศึกษาระบบนิเวศน์ป่าดิบเขา ศึกษา
ลักษณะทางธรณีวิทยา
- การเข้าถึงเส้นทาง
การเดินทาง และรถยนต์
- ลักษณะนักท่องเที่ยว

รายคน กลุ่ม หรือหมู่คณะ แต่ไม่ควรเกิน 20 คน ควรีอายุอยู่ระหว่าง 10-60 ปี หรืออาจมากกว่า 60 ปี ที่มีสมรรถนะร่างกายดี

10. กิจกรรม

การให้ความรู้เกี่ยวกับดิน หิน พรรณไม้ ลักษณะป่า สัตว์ป่าที่เกี่ยวข้องหน้าผาข้างผ่าน ผาสมเด็จ ผาเตลิ่ง ต้นสร้อยสมเด็จ ต้นไม้ที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย และศึกษารอยเท้าไดโนเสาร์

11. สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องเตรียม

น้ำดื่ม ร่ม เสื้อกันฝน (ตามฤดูกาล) ยาประจำตัว

การแต่งกาย เหมาะแก่การท่องเที่ยวในป่าธรรมชาติ ควรสวมใส่รองเท้าผ้าใบ

12. สิ่งอำนวยความสะดวก

คู่มือการเดินทางเส้นทางท่องเที่ยว สำหรับนักท่องเที่ยว

13. ต้องมีผู้นำการท่องเที่ยว/ทีมสื่อความหมายทุกครั้ง เพื่อความปลอดภัยทั้งจากสัตว์ พืชและการหลงป่า

14. ตารางกิจกรรม

ใช้เวลา	กิจกรรม	หมายเหตุ
เริ่ม-30 นาที	- รวมที่จุดเริ่มต้นเส้นทาง - แจกแนวปฏิบัติ/ข้อห้ามระหว่างเดินบนเส้นทางท่องเที่ยว - แจกเอกสารและชี้แจงการใช้	นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม อาจใช้เวลา
1-3.30 ชั่วโมง	- เดินบนเส้นทางท่องเที่ยว - ผู้นำให้ความรู้เกี่ยวกับพรรณไม้ นานาชนิด ดิน หิน ป่าไม้ สัตว์ ฯลฯ - กิจกรรมทายชื่อพรรณไม้	ต่างกันขึ้นอยู่กับกิจกรรมและความสนใจของ
30 นาที	- รวมที่จุดสิ้นสุด - สรุปความรู้ ขอบคุณ	สนใจของนักท่องเที่ยว

อภิปรายผล

นักท่องเที่ยวที่มีข้อมูลพื้นฐานที่แตกต่างกันมีความต้องการเส้นทางท่องเที่ยวที่ต่างกันนั้น ไม่สามารถดำเนินการจัดเส้นทางท่องเที่ยวให้ได้ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ และสัตว์มีจำนวนมาก การจัดการท่องเที่ยวในเส้นทางที่หลากหลายมากเกินไป จึงอาจส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่า และอาจเกิดอันตรายต่อนักท่องเที่ยว ซึ่งผลการวิจัยจะไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกับการท่องเที่ยวในเมือง หรือพื้นที่อื่นๆ เช่น ผลการวิจัยของทัศนียวรรณ ดวงมาลา (2557) ที่สามารถออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวได้ตามความต้องการของนักท่องเที่ยว หรือ วิภาวรรณ ปิ่นแก้ว (2551) ที่เน้นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในเมืองเป็นหลัก

หลังจากมีการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว พบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีข้อมูลพื้นฐานแตกต่างกัน แต่กลับมีความพึงพอใจในระดับมาก และไม่ค่อยแตกต่างกัน ทั้งนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เมื่อได้รับทราบข้อจำกัดของพื้นที่ จากเอกสารประชาสัมพันธ์แล้วทำให้นักท่องเที่ยวมีความพร้อมและเตรียมตัวรับสถานการณ์สำหรับการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ซึ่งถือว่าเป็นนักท่องเที่ยวแบบ

หวัหะที สอดคล้องกับแนวคิดของสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (อ้างถึงใน สฤษฎ์ แสงอรุณ. 2549) ระบุว่านักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภทคือ ประเภทที่ 1 นักท่องเที่ยวแบบหวัหะที (hard-core nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าขณะที่เที่ยวชมธรรมชาติ ประเภทที่ 2 นักท่องเที่ยวธรรมชาติแบบอุทิศตน (dedicated nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นเจาะจงไปเที่ยวสถานที่ธรรมชาติโดยเฉพาะ เพื่อจะารู้ได้เข้าใจในธรรมชาติหรือ ประเพณีท้องถิ่น ประเภทที่ 3 นักท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก (mainstream nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบไปสถานที่แปลกๆ ที่ไม่เคยไปมาก่อน เช่น ไปเยือนลุ่มน้ำอเมซอน (amazon) อุทยานกอริลลาในรวันดา (awanda gorillapark) หรือจุดหมายปลายทางอื่นๆที่เป็นการริเริ่มสำหรับโปรแกรมท่องเที่ยวพิเศษ ประเภทที่ 4 นักท่องเที่ยวธรรมชาติตามโอกาส (casual nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่บังเอิญต้องไปชมธรรมชาติเพราะเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวที่ตนได้เลือกไป

เส้นทางท่องเที่ยวเส้นทางที่ 1 ลายสุริยัน เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรหลัก คือ พรรณไม้นานาชนิด ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่น แปลกแตกต่างจากที่อื่น ด้วยเป็นพรรณไม้ที่เป็นไปตามลักษณะของพื้นที่ที่มีความสูง อากาศหนาวเย็น จึงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับผู้ชื่นชอบและรักพรรณไม้นานาชนิด โดยเฉพาะกล้วยไม้ที่มีทั้งเอื้อง และสิงโต จึงจัดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวด้านพรรณไม้ สอดคล้องกับการจัดการจัดประเภทของการท่องเที่ยวของชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2536) ได้กล่าวไว้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการท่องเที่ยว ว่าเป็นการท่องเที่ยวด้านที่ 1. คือ การท่องเที่ยว – พืชพันธุ์ไม้ (Tourism VS. Vegetation) และองค์การท่องเที่ยวโลก (www.unwto.org) ว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) ประเภทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism)

ส่วนเส้นทางท่องเที่ยวเส้นทางที่ 2 ผาช่างผ่าน – รอยเท้าไดโนเสาร์เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรหลัก คือ ชมพระอาทิตย์ขึ้นตอนเช้า ชมวิว ทิวทัศน์หน้าผาช่างผ่าน ผาสมเด็จ ผาเตลีน ต้นสร้อยสมเด็จ ต้นไม้ที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย และศึกษารอยเท้าไดโนเสาร์และทรัพยากรรอง คือ พรรณไม้ ดอกไม้ กล้วยไม้ ดูนก ร่องรอยสัตว์ป่า ศึกษาระบบนิเวศน์ป่าดิบเขา ศึกษาลักษณะทางธรณีวิทยาซึ่งถือว่าการท่องเที่ยวตามการแบ่งประเภทขององค์การท่องเที่ยวโลก (www.unwto.org) เป็นการรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) ประเภท การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (http://manopas.com) ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : (Eco-tourism) และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ : (Natural Attraction)

อย่างไรก็ตามการเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวทั้ง 2 เส้นทางนั้นยังยึดหลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของเชอร์ลี อีเบอร์ (Shirley Eber) (อ้างถึงในอุษาวดี พูลพิพัฒน์. 2545) คือ 1. อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอที (Using resource sustainable) 2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing over-consumption and waste) 3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintain diversity) 4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planning) 5. นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting local economy) 6. การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่าย

พัฒนาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับท้องถิ่น (Involving local communities) 7. มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting stakeholders and the public) 8. การพัฒนาบุคลากร (Training staff) 9. การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing tourism responsibly) 10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking research) และสอดคล้องกับมโนทัศน์ สุวรรณ (2538) ที่เห็นว่าการประเมินความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว อย่างน้อย 4 ประการ คือ 1. ความต้องการของนักท่องเที่ยว 2. ความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยว 3. ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 4. ความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ใน 3 ประเด็น คือ 1) ความสามารถที่จะรับได้เชิง 2) ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม และ 3) ความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศ อย่างไรก็ตามขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ยังมีปัจจัยที่ควรคำนึงถึงอย่างน้อย 3 ประการ หรือ 3 M's ได้แก่ 1. Minimum คือ การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยที่สุดที่ควรมีจำนวนเท่าใด ซึ่งการกำหนดเช่นนี้จะเหมาะกับการท่องเที่ยวบางประเภทที่รับนักท่องเที่ยวมากไม่ได้ 2. Mid-Tourism เป็นการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย ซึ่งอยู่ในระดับกลาง ๆ ของขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว 3. Mass – Tourism ขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว แต่ละแห่งมีไม่เท่ากันจึงต้องควรมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะเข้ามาเที่ยวชมในพื้นที่ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับจัดการที่ดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย

เส้นทางการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบ 14 ส่วน คือชื่อเส้นทาง ระยะทางจุดเริ่มต้นของเส้นทาง จุดสิ้นสุดของเส้นทางเวลาที่ใช้ ลักษณะเส้นทางสิ่งดึงดูดใจ/จุดเด่น (สิ่งดึงดูดใจหลัก / สิ่งดึงดูดใจรอง) การเข้าถึงเส้นทางลักษณะนักท่องเที่ยวกิจกรรมสิ่งให้นักท่องเที่ยวต้องเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกผู้นำการท่องเที่ยว/ทีมสื่อความหมายตารางกิจกรรมสิ่งให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสศึกษา เรียนรู้ และเลือกเส้นทางเดินท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสมกับความชอบ เวลา และวัยของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังบอกถึงสิ่งให้นักท่องเที่ยวต้องเตรียมการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เส้นทางเดินท่องเที่ยวมีให้ ซึ่งเป็นไปในทิศทางของ Collier and Harraway (1997) ได้กล่าวว่าการที่การท่องเที่ยวควรมีองค์ประกอบ 3 สิ่ง คือ 1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) 2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) 3. การเข้าถึงพื้นที่ (Accessibility) พรพิชญ พรหมศิระพัลลภ, กุลดา เพ็ชรวรรณ และชัชวาล แพนกุดเรือ (2548 อ้างจาก Dickman, 1996) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวจำเป็นต้องประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก หรือ องค์ประกอบ 5A คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ความสะดวกในการเดินทาง (Access) สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (Amenities) ที่พัก (Accommodation) กิจกรรมต่าง ๆ (Activities)

เส้นทางท่องเที่ยวทั้ง 2 เส้นทาง มีทรัพยากรหลักและรองที่มีคุณค่าต่อป่า ดังนั้นนอกจากการเดินทางบนเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมพรรณไม้และทรัพยากรอื่น ๆ ตลอดเส้นทางนั้น นักท่องเที่ยวต้องพึงตระหนัก และปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้นำการท่องเที่ยวหรือผู้สื่อความหมายอย่างเคร่งครัด เพราะการไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำเหล่านั้น และฝ่าฝืน อาจส่งผลให้กิจกรรมที่ทำไปทำลายทรัพยากรหลักและทรัพยากรรอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศโดยภาพรวม ดังนั้นการท่องเที่ยวนบนเส้นทางท่องเที่ยวทั้ง 2 เส้นทางจึงนำแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมาใช้ซึ่งมีการแจ้งข้อควรปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวก่อนการเดินทางบนเส้นทางท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ รักษาทรัพยากรหลัก

และรอง หรือให้การเดินท่องเที่ยวบนเส้นทางกระหนาบทรัพยากรหลักและทรัพยากรรองน้อยที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของบุญเลิศ จิตรตั้งวัฒนา (2542) กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่ามีลักษณะสำคัญ ดังนี้เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวที่ให้ผลประโยชน์ต่อชุมชน ท้องถิ่น และคืนผลประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

สำหรับป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางท่องเที่ยวทั้ง 2 เส้นทางนั้น จะพบว่า มีป้ายสื่อความหมายน้อยมากและมีลักษณะหักพัง ทั้งนี้เนื่องจาก เส้นทางเดินท่องเที่ยวนั้นอยู่ในบริเวณป่าที่มีช้างป่าเดินผ่าน และธรรมชาติของช้างป่าจะทำลายสิ่งแปลกปลอมที่พบเห็น ดังนั้นป้ายสื่อความหมายจึงมีลักษณะดังกล่าวแล้วข้างต้น และด้วยเหตุที่มีช้างป่าเดินหากินอยู่ในบริเวณป่านี้เอง ทำให้ต้องมีผู้นำการท่องเที่ยวเดินนำท่องเที่ยวบนเส้นทางท่องเที่ยวทุกครั้งเพื่อความปลอดภัย แม้ว่านักท่องเที่ยวบางคน หรือบางกลุ่มจะเคยมาเดินบนเส้นทางท่องเที่ยวแล้วหลายครั้งก็ตาม

กระบวนการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทำให้ผู้นำการท่องเที่ยวเกิดการยอมรับ/ปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นมาตรฐานเดียวกันเนื่องจาก ทำให้ผู้ที่ทำงานร่วมกันมีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน อันเป็นประโยชน์ต่อการนำเที่ยวของผู้นำการท่องเที่ยวที่มีการดำเนินการนำการท่องเที่ยวเป็นมาตรฐานเดียวกันอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมของอรพินท์ สฟโชคชัย (2550) ที่กล่าวว่าแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ 2. การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ 3. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ 4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ 5. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะและสอดคล้องกับงานวิจัยของวัลลภ ทองอ่อน (2547) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตากสู่เมืองมะละแหม่ง สหภาพเมียนมาร์ : เส้นทางสายวัฒนธรรม ธรรมชาติและการค้า ที่พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยเน้นการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวก็ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งทางบวกและทางลบต่อหน่วยงาน พืช พื้นที่และสัตว์ป่า ดังเช่น ผลกระทบทางลบ คือ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการรบกวนพื้นที่ออกหากินของสัตว์ป่า การเติบโตของพืชพรรณไม้ต่างๆ รวมทั้งการลักลอบนำพรรณไม้ออกจากป่า ส่วนผลกระทบทางบวกคือ นักท่องเที่ยวมีโอกาสเดินทางมีท่องเที่ยวชมธรรมชาติที่สะอาด บริสุทธิ์ สวยงาม ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) กล่าวถึงผลกระทบในด้านลบ โดยสรุป คือ การบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์/พื้นที่สาธารณะ ปัญหาน้ำทิ้ง ขยะมูลฝอย และมลภาวะทางเสียง ส่วนใหญ่เกิดจากการใช้รถยนต์พาหนะ เป็นต้น แต่ยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกับสุรินทร์ สุริยวงศ์ (2554) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่ต่อการเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆเหล่านี้ยังไม่กระทบกับสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา

และวัฒนธรรม โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับปานกลางและเมื่อได้มีการพัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมแบบบูรณาการร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคชุมชน ภายใต้แผนปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจากผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ พบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนแต่ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งยืนยันได้ว่ารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงสามารถนำไปใช้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

สำหรับนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุอยู่ระหว่าง 20-30 ปี อาชีพ เป็นนักเรียน – นักศึกษา รายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท และมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี เดินทางมากับกลุ่มเพื่อน ในวันเสาร์-อาทิตย์ และใช้เวลามา 2 วัน ส่วนสาเหตุที่เลือกมาท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยคือ กล้วยไม้ พรรณไม้ ดอกไม้ดอกกุหลาบพันธุ์ไม้ป่าไม้ชมกล้วยไม้ป่า รองลงมาคือ ความเป็นธรรมชาติธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ศึกษาธรรมชาติในป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติบรรยากาศดีสวยงามและอากาศดี อุดมสมบูรณ์ จากข้อมูลพื้นฐานนี้แสดงว่านักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเป็นนักท่องเที่ยวแบบหัวกะทิ ซึ่งสอดคล้องกับสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (อ้างถึงใน สฤกษ์แสงอรุณ, 2549) ที่ระบุว่านักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถจำแนกได้เป็น 4ประเภทคือ และ 1 ใน 4 ประเภทนั้น คือประเภทที่ 1 นักท่องเที่ยวแบบหัวกะทิ (hard-core nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าขณะที่เที่ยวชมธรรมชาติและธรรมชาติในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ก็เป็นปัจจัยจูงใจให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ซึ่งสอดคล้องกับที่บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548,น.121-122)ได้กล่าวถึงปัจจัยจูงใจสำคัญที่กระตุ้นให้คนเดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ ตามต้องการในวาระต่าง ๆ กัน คือ ความต้องการค้นพบสิ่งใหม่ๆด้วยตัวเองถ้ามองให้ลึกจะเห็นได้ว่าการเดินทางเป็นการทำลายความจำเจในชีวิตประจำวัน โดยออกเดินทางไปค้นหาสิ่งแปลกใหม่ในชีวิต โดยเฉพาะหนุ่มสาวสมัยใหม่ มีความอยากรู้อยากเห็นที่จะได้พบสิ่งแปลกใหม่เช่นการเดินทางไปท่องเที่ยวในที่ต่าง ๆ จะได้พบเห็นสิ่งที่ตนไม่เคยพบเห็นมาก่อนเป็นต้น ละความต้องการคุณค่าในการเดินทางท่องเที่ยวเป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งผู้เดินทางท่องเที่ยวจะรู้สึกถึงความสนุกสนานหรือความประทับใจในขณะที่ท่องเที่ยว แต่ละครั้ง โดยปกติผู้เดินทางท่องเที่ยวต้องการได้รับความสนุกสนานตื่นเต้น หรือประทับใจจากการเดินทางเท่ากับเกิดความคุ้มค่าในการเดินทางหรือมีคุณค่าเป็นกำไรชีวิตในการท่องเที่ยว

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทาง พบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากมากที่สุด อย่างไรก็ตามยังมีความพึงพอใจเกี่ยวกับความสะดวกสบายของเส้นทางเดินในระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องจากเส้นทางท่องเที่ยว ทั้ง 2 เส้นทาง เป็นเส้นทางทางธรรมชาติที่ค่อนข้างแคบ เล็ก เนื่องจากการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในครั้งนี้มุ่งเน้นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่คงความเป็นธรรมชาติไว้ให้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวให้เป็นจุดขาย ของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2547,น.131-133) กล่าวถึง การกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวว่า เป็นการวางตำแหน่งผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของตนเพื่อครองใจนักท่องเที่ยวด้วยการกำหนดว่าจะให้ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของตนเป็นอะไรในความคิดของนักท่องเที่ยว

จึงจะทำให้ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของตนอยู่โดดเด่นเหนือคู่แข่งและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่เหมือนใคร โดยดูจากคุณค่าและเป้าหมายของชุมชนให้เป็นจุดเด่นหรือจุดขายของผลิตภัณฑ์ ทางการท่องเที่ยวของตน แล้วพยายามหลีกเลี่ยงหรือหลบจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของคู่แข่ง

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ในครั้งนี้เป็นเส้นทางสำหรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ เนื่องจากเป็นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามแนวคิดของเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะการมาเที่ยวของนักท่องเที่ยวจะมากับกลุ่มเพื่อน หรือครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นเส้นทางท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นมาจึงเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศทุกเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ ซึ่งการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในครั้งนี้นี้ยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกับทศไนยวรรณ ดวงมาลา. (2557) ที่ได้ทำการการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิตามการแบ่งส่วนตลาดตามวัย พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิตามการแบ่งส่วนตลาดตามวัย ซึ่งสามารถออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว ระยะเวลาเดินทางท่องเที่ยว 1 วันจำนวน 6 เส้นทางได้ดังนี้ 1. วัยรุ่น 15 – 25 ปีออกแบบได้ 2 เส้นทางคือ 1.1 เส้นทางการท่องเที่ยวที่ 1 ปีนป่ายหน้าผาพาดผจญภัยกลางทุ่งดอกกระเจียวในป่าใหญ่ 1.2 เส้นทางการท่องเที่ยวที่ 2 แสงแรกที่มีแสงเรืองรองที่เขื่อนแสงสุดท้ายที่ป่า 2. วัยผู้ใหญ่ตอนต้น 26 – 40 ปีและวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง 41 – 60 ปีออกแบบได้ 2 เส้นทางคือ 2.1 เส้นทางการท่องเที่ยวที่ 3 ชื่นชมธรรมชาติสืบสานวัฒนธรรมส่งเสริมความรักภายในครอบครัว 2.2 เส้นทางท่องเที่ยวที่ 4 หุบหมอกหยอกดอกกระเจียวเที่ยวเมืองผ้าไหม 3. วัยสูงอายุ 61 ปีขึ้นไปออกแบบได้ 2 เส้นทางคือ 3.1 เส้นทางท่องเที่ยวที่ 5 ทดสอบกำลังเพื่อขึ้นมอเติมพลังด้วยธรรมชาติไหว้พระขอพรเพื่อต่อชีวิต 3.2 เส้นทางท่องเที่ยวที่ 6 พบความมหัศจรรย์ของธรรมชาติชื่นชมความงามของวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่มีลักษณะเปราะบาง ควรมีความระมัดระวังในการนำเสนอข้อมูลและอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคลในพื้นที่รวมทั้งกฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง
2. การท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่มีศักยภาพไม่เหมือนกัน ดังนั้นก่อนที่จะมีการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ควรมีการศึกษาศักยภาพของพื้นที่ในทุกระดับ
3. การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในแต่ละเส้นทาง ควรมีการศึกษาถึงทรัพยากรหลัก และทรัพยากรรองเพื่อเป็นจุดเน้น / จุดขายของเส้นทางท่องเที่ยว
4. การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ระยะเวลา กิจกรรมและผู้นำการท่องเที่ยวในครั้งนี้เป็นลักษณะกรณีศึกษาในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ดังนั้นผู้พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวจึงควรประยุกต์วิธีการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวมากกว่านำผล/เส้นทางท่องเที่ยวไปใช้กับพื้นที่อื่นๆ
5. หากจะนำเส้นทางท่องเที่ยวของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ควรมีการประยุกต์กิจกรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับทรัพยากร/ศักยภาพของพื้นที่
6. นำเส้นทางท่องเที่ยวของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยไปใช้ในพื้นที่อื่นๆ ควรตระหนักถึงข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยว เช่น เพศ วัย ระยะเวลาการท่องเที่ยว อาชีพ และรายได้

เพื่อจะได้สามารถบริหารจัดการอำนาจความสะดวก และจัดกิจกรรมได้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

7. การพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เปราะบาง ที่อาจกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คน สัตว์และพืช ต้องคำนึงศักยภาพสูงสุดที่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้ หากจัดการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรมากเกินไปอาจส่งผลเสียต่อพื้นที่และคนในพื้นที่มากกว่าผลได้

8. เส้นทางท่องเที่ยวของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย เป็นเส้นทางสำหรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ เนื่องจากเป็นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามแนวคิดของเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเส้นทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการดำเนินการวิจัยในหน่วยงานของราชการต้องคำนึงถึงกฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้องรวมทั้งความเปราะบางของพื้นที่ ดังนั้นทั้งนักวิจัยและนักท่องเที่ยวต้องเคารพความรู้สึกนึกคิด และความเชื่อของคนในหน่วยงาน

2. การออกแบบการวิจัยสำหรับนักวิจัยหรือนักวิชาการต้องคำนึงถึงระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมของสถานที่ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จ.เลย เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าเดินศึกษาท่องเที่ยวธรรมชาติในช่วงเวลา เปิด-ปิด 07.00-15.00 น.และช่วงเวลาที่เปิดให้เข้าไปท่องเที่ยว คือ เดือนพฤศจิกายน – มีนาคม ของทุกปี หากออกแบบการวิจัยไม่เหมาะสมกับการปฏิบัติงานในสภาพพื้นที่ อาจส่งผลต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลบางอย่างได้

3. ควรดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับ มหัตศรรย์พรรณไม้ 12 เดือนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

4. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และเผยแพร่พรรณไม้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

5. ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

6. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพรรณไม้ในแต่ละปีของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

7. ควรมีการศึกษาพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว และกิจกรรมให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยว